

Tiesiskie aspekti attiecībās starp kapitālsabiedrību dalībniekiem

Strīdi starp sabiedrību dalībniekiem bijuši aktuāli vienmēr – kā gadījumos, kad sabiedrības dalībnieki ir fiziskās personas, tā arī gadījumos, kad dalībnieki ir juridiskās personas.

Šādi strīdi var neapšaubāmi nodarīt būtisku kaitējumu sabiedrības biznesam, taču diemžēl lielākajā daļā gadījumu iesaistītās puses to apzinās brīdī, kad šādi strīdi jau ir radušies.

Ne vienmēr veiksmīga uzņēmuma izveidošanai un attīstībai pietiks ar labu biznesa ideju vien – sekmīgas uzņēmējdarbības veikšanas pamatā tostarp ir arī racionāla un tālrēdzīga pieeja attiecīgam komercdarbības un izrietošo tiesisko attiecību korektam juridiskam noformējumam. Šā raksta autore galvenais mērķis ir vērst uzmanību uz preventīviem pasākumiem, kurus būtu ieteicams veikt, lai strīdu gadījumos dalībnieki būtu vienojušies par strīdu risināšanas mehānismiem, lai šādi strīdi varētu tikt pēc iespējas atrisināti, nenonākot līdz to iztiesāšanai tiesā. Savukārt, ja strīds tomēr nonāk līdz tā izskatīšanai tiesā, rakstā tiek aplūkota arī aktuāla dalībnieku strīdu tiesu prakse.

Izņemot sadalas, kurās noteikts citādi, ar jēdzienu „dalībnieks” šī raksta ietvaros tiek apzīmēts gan sabiedrības ar ierobežotu atbildību dalībnieks, gan arī akciju sabiedrības akcionārs.

Sabiedrības dibināšanas dokumenti – dibināšanas līgums un statūti

Sabiedrības dalībnieku savstarpējo attiecību tiesiskos aspektus visupirms regulē likums. Savukārt piemērojamie normatīvie akti noteic, ka sabiedrība tiek dibināta ar tās dibināšanas līgumu un statūtiem. Būtiski, ka sabiedrības dibināšanas līgumā obligāti iekļaujama informācija attiecībā uz sabiedrības pamatkapitālu, līdz ar to likumā ietverētās dalībnieku sapulces kvoruma un lemtiesīguma normas būtu jāņem vērā, sabiedrības dibināšanas brīdī lemjot par attiecīgās sabiedrības daļu sadalījumu starp dalībniekiem.

Daļu sadalījums tiek noteikts pēc attiecīgā dalībnieka ieguldījuma sabiedrībā, taču jāatceras, ka šis daļu sadalījums arī noteiks turpmāko dalībnieka iespēju lemt dalībnieku sapulcē. Saskaņā ar Komerclikumā ietvertajām normām sabiedrības ar ierobežotu atbildību dalībnieku sapulce ir lemtspējīga, ja tajā ir pārstāvēta vismaz puse sabiedrības balsstiesīgā kapitāla (pieņemot, ka attiecīgās sabiedrības statūtos nav paredzēta lielāka pārstāvības norma). Tajā pašā laikā, ja likumā noteiktajā kārtībā sasauktā dalībnieku sapulce nav lemtiesīga tāpēc, ka tajā nav noteiktā kvoruma, **atkārtoti sasauktā sapulce ar to pašu darba kārtību ir lemtiesīga neatkarīgi no tajā pārstāvēto balsu skaita.**

Savukārt lemtspējīga sabiedrības ar ierobežotu atbildību dalībnieku sapulce lēmumu var pieņemt gadījumā, ja par to nodotas vairāk nekā puse sabiedrības sapulcē pārstāvēto balsstiesīgo balsu (pieņemot, ka attiecīgās sabiedrības statūtos vai likumā nav noteikts lielāks balsu skaits). Vienlaikus jāņem vērā, ka Komerclikums paredz stingrāku dalībnieku lēmumu pieņemšanas kārtību attiecībā uz tādiem jautājumiem kā grozījumu izdarīšana statūtos, sabiedrības darbības izbeigšana vai turpināšana, apturēšana vai atjaunošana, sabiedrības reorganizācija un koncerna līguma noslēgšana, grozīšana un izbeigšana, kur lēmums ir pieņemts, ja par to nodotas ne mazāk par divām trešdaļām sapulcē pārstāvēto balsu, ja statūtos nav noteikts lielāks balsu skaits.

Kas attiecas uz akciju sabiedrībām, **akcionāru sapulce ir tiesīga pieņemt lēmumus neatkarīgi no tajā pārstāvētā pamatkapitāla, ja statūtos nav noteikta pārstāvības norma.** Akcionāru sapulce pie-

Marta Cera,
zvērinātu
advokātu
biroja
Ellex Kļaviņš
zvērināta
advokāta
palīdze



Ja sabiedrībā ir divi dalībnieki, kuri nav vienojušies par uz dalībnieku lēmumu pieņemšanu papildus attiecināmiem noteikumiem, ieteicams, ka viens no tiem tiek noteikts kā vairākuma dalībnieks.

ņem lēmumus ar klātesošo balsstiesīgo akcionāru balsu vairākumu, ja likumā vai statūtos nav noteikts lielāks balsu skaits.

Joprojām praksē var sastapties ar situācijām, kur sabiedrības diviem dalībniekiem noteikta vienāda sabiedrības daļu īpašumtiesību attiecība (50%-50%). Taču jāuzsver, ka gadījumā, ja nav noteikti citi uz dalībnieku lēmumu pieņemšanu attiecināmi noteikumi, šāda īpašumtiesību attiecība, kur sabiedrības dalībniekiem noteiktas pēc būtības vienādas lēmuma pieņemšanas tiesības, var negatīvi iespaidot sabiedrības pārvaldes iespējas gadījumos, kad sabiedrības dalībnieki nevar vienoties par ko-pīga lēmuma pieņemšanu.

Līdz ar to, lai nerastos strupceļa situācijas, kad nav iespējams pieņemt lēmumu, gadījumā, ja sabiedrībā ir divi dalībnieki, kuri nav vienojušies par uz dalībnieku lēmumu pieņemšanu papildus attiecināmiem noteikumiem, ieteicams, ka viens no tiem tiek noteikts kā vairākuma dalībnieks. Tajā pašā laikā jāapzinās, ka šāda vairākuma noteikšana arī nozīmēs, ka vairākuma dalībnieks būs tiesīgs izlemt būtiskus ar sabiedrības darbību saistītus jautājumus.

Papildus likumā uzskaitītajiem dabināšanas līgumā un statūtos obligāti iekļaujamajiem jautājumiem, tajos var paredzēt arī tādus citus noteikumus, ko dabinātāji uzskata par būtiskiem un kas nav pretrunā ar likumu. Piemēram, lai pasargātu mazākuma dalībnieku intereses, statūtos var paredzēt, ka atsevišķu lēmumu pieņemšanai nepieciešams tāds balsu vairākums, lai sabiedribai īpaši svarīgi lēmumi nevarētu tikt pieņemti vienpersonīgi ar vairākuma dalībnieka lēmumu. Tāpat no sabiedrības korporatīvās pārvaldības aspekta būtiski minēt, ka statūtos bieži vien tiek paredzēts, ka valdei nepieciešams saņemt dalībnieka (vai padomes, ja tāda izveidota) piekrišanu attiecīgu lēmumu pieņemšanai.

Vienlaikus, iestrādājot sabiedrības dalībnieku savstarpējo attiecību regulējošus nosacījumus sabiedrības dabināšanas līgumā vai statūtos, jāņem vērā, ka šie dokumenti iesniedzami Uzņēmumu

reģistrā sabiedrības ar ierobežotu atbildību reģistrācijai komercreģistrā. Līdz ar to šajos dokumentos iekļautie nosacījumi būs pieejami publiski.

Dalībnieku līgums – risinājums?

No juridiskā viedokļa raugoties, visefektīvākais juridiskais instruments, lai noregulētu vienas sabiedrības dalībnieku savstarpējās attiecības, ir dalībnieku līgums. Pēc būtības dalībnieku līgums ir privāttiesiska vienosānās starp sabiedrības dalībniekiem, kurā var iekļaut nosacījumus attiecībā uz sabiedrības pārvaldi, dalībnieku savstarpējām attiecībām, kā arī tādiem savstarpējiem strīdu risināšanas mehāniem, par kuriem vienojas sabiedrības dalībnieki.

Dalībnieku līgumā būtu ieteicams iekļaut nosacījumus, kas attiecas ne tikai uz sabiedrības darbības sākotnējo posmu pēc tās dabināšanas, bet būs aktuāli arī nākotnē, tajā skaitā – sabiedrības finansēšanas jautājumus, sabiedrības mērķus un tamlīdzīgi.

Tāpat dalībnieku līgums var kalpot, lai puses atrunātu lēmumu pieņemšanas procedūru attiecībā uz sabiedrību, piemēram, līdzīgi kā statūtos nosakot, kuru lēmumu pieņemšanai sabiedrības valdei nepieciešams saņemt dalībnieku piekrišanu. Bieži dalībnieku līgumā var tikt iekļauti arī noteikumi attiecībā uz sabiedrības daļu atsavināšanu, piemēram, pirmsirkuma tiesības citiem sabiedrības dalībniekiem daļu atsavināšanas gadījumā, daļu opcijas vai līdzpirķanas tiesības vairākuma un mazākuma dalībniekiem.

Dalībnieku līguma priekšrocība neapšaubāmi ir arī iespēja nodrošināt tajā iekļauto nosacījumu konfidencialitati, nemot vērā, ka dalībnieku līgumu atšķirībā no dalībnieku līguma un sabiedrības statūtiem nav pienākuma iesniegt Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā, reģistrējot sabiedrību. Turklat dalībnieku līgums, līdzīgi kā dabināšanas līgums, var tikt noslēgts jau pirms sabiedrības reģistrācijas komercreģistrā, lai ►

**JURISTA
PADOMS**

- nodrošinātu, ka sabiedrības dalībnieki vienojušies par kopējās sadarbības būtiskiem noteikumiem jau tās dibināšanas gaitā.

Jāpiebilst, ka, tā kā saskaņā ar Latvijas normatīvajiem aktiem dalībnieku līgumu neregulē neviens speciāla tiesību norma, tas uzskatāms par civiltiesisku līgumu. Latvijā nav izveidojusies tiesu prakse vai judikatūra attiecībā uz dalībnieku līgumu noslēgšanu un piemērošanu.

Aktuāla tiesu prakse dalībnieku strīdos – dalībnieka izslēgšana no sabiedrības

Dalībnieku savstarpējo strīdu iemesli var būt visdažākie, tomēr, kā minēts raksta sākumā, bieži vien šādi strīdi var negatīvi ietekmēt ne tikai attiecības starp dalībniekiem, bet arī pašas sabiedrības darbību.

Saskaņā ar Komerclikumā ietvertajām normām tiesa var izslēgt dalībnieku no sabiedrības, pamatojoties uz sabiedrības prasību, ja viņš bez attaisnojoša iemesla nepilda savas saistības vai kā citādi nodarijis būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm, nav izpildījis saistības, vai nav pārtraucis kaitējuma nodarišanu pēc tam, kad no sabiedrības saņemts rakstveida brīdinājums. Savukārt prasību par dalībnieka izslēgšanu var celt dalībnieki, kuri pārstāv ne mazāk par pusi no sabiedrības pamatkapitāla, ja statūts nav noteikts lielāks balsu skaits.

Dalībnieka izslēgšanas gadījumā tā daļas pāriet sabiedrībai, kurai ir pienākums izmaksāt izslēgtajam dalībniekam viņa ieguldījumu. Ieguldījuma apmērs tiek noteikts atbilstoši Komerclikumā ietvertajiem noteikumiem attiecībā uz daļu apmaksu, proti, sabiedrība ietur vienu piektaļu (20%) no pārdošanas cenas un atlikušo summu (80%) izmaksā attiecīgajam dalībniekam.

Jāņem vērā, ka saskaņā ar normatīvajiem aktiem sabiedrībai savas daļas jāatsavina jaunam īpašniekam gada laikā no to iegūšanas. Savukārt, ja šīs daļas noteiktajā termiņā neatsavina, tad attiecīgās daļas jādzēs un attiecīgi jāsamazina sabiedrības pamatkapitāls.

Lojalitātes pārkāpums kā dalībnieka izslēgšanas pamats

2018. gada sākumā tikusi papildināta Augstākās tiesas judikatūra par dalībnieka izslēgšanu no sabiedrības lojalitātes pret sabiedrību neievērošanas dēļ.¹ Šajā spriedumā Augstākā tiesa detalizētāk norādījusi uz kaitējuma raksturu, kura nodarišanas rezultātā dalībnieks var tikt izslēgts no sabiedrības.

Minētais spriedums paredz, ka, vērtējot turpmāka kaitējuma sabiedrībai nodarišanas iespējamību, jāņem vērā arī konkrētā dalībnieka rīcības raksturs, proti, vai kaitējuma nodarišana ir bijis atsevišķs, izolēts incidents, kam pamatā ir nejausā apstākļu sakritība vai neuzmanība, vai arī tā ir

Kaitējums sabiedrībai var izpausties ne tikai materiālā izteiksmē, bet arī kā kaitējums sabiedrības reputācijai.

radīta ar tišu un sistemātisku kaitējuma nodarišanu sabiedrībai. Augstākā tiesa tostarp norādījusi, ka, konstatējot kaitējuma esamību, nav nepieciešams tīs nolūks kaitēt sabiedrībai, jo ir pietiekami, ka kaitējums ir nodarīts ar apzinātu rīcību, kuras kaitīgumu sabiedrībai tās veicējs nevarēja neapzināties.

Vienlaikus tiesa uzsvērusi, ka tiša, ar nolūku veikta sistematiska plānveida rīcība, kas vērsta uz būtisku zaudējumu nodarišanu sabiedrībai ar mērķi gūt no tā personisku laburnu, vienmēr uzskatāma par nopietnu lojalitātes pārkāpumu, kā rezultātā uzskatāma arī par būtisku kaitējumu sabiedrībai likuma izpratnē. Attiecīgi Augstākā tiesa nonākusi pie secinājuma, ka kaitējums sabiedrībai var izpausties ne tikai materiālā izteiksmē, bet arī kā kaitējums sabiedrības reputācijai, un viens no likumā paredzētās tiesības prasīt dalībnieka izslēšanu no sabiedrības mērķiem ir novērst turpmāka kaitējuma nodarišanu sabiedrībai no tai nelojāla dalībnieka puses.

Secinājumi

Svarīgi ar likumā pieejamajiem līdzekļiem norūgūt attiecības starp sabiedrību dalībniekiem, lai pēc iespējas novērstu dalībnieku strīdu rašanos un vienotos par kopējiem sadarbības principiem jau sabiedrības dibināšanas brīdī.

Būtiski, ka šāda pieeja būtu attiecināma uz visām, ne tikai uz atsevišķām sabiedrībām, kurās dibināšanas brīdī vai turpmāk nākotnē plānots vairāk par vienu dalībnieku. Dalībnieku līguma noslēgšana vienmēr būs advokātu un juristu ieteikums, lai katrs dalībnieks pēc iespējas pasargātu savas intereses, kā arī lai liktu uzsvaru uz sabiedrības uzņēmēdarbības attīstību, nevis savstarpēju strīdu risināšanu.

Savukārt, ja strīda gadījumā tiek konstatēts, ka viens no dalībniekiem tīsi rada kaitējumu sabiedrībai, un strīds nonāk līdz tā izskatīšanai tiesas procesā, aktuālā tiesu prakse par dalībnieka izslēgšanu no sabiedrības paredz, ka, izpildoties konkrētiem kritērijiem, jāprasa dalībnieka izslēgšana no sabiedrības tā lojalitātes pret sabiedrību pārkāpuma un kaitējuma nodarišanas sabiedrībai dēļ. ■JP

JURISTA PADOMS

¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2018. gada 31. janvāra Civillietu departamenta spriedums lietā Nr. C29816512, SKC-34/2018

Materiāls tapis
sadarbībā ar

Ellex[®]
Klavins